

COLUMN

De schrijver van de 'columns' is steeds een ander, variërend van wetenschappelijk expert tot klinische deskundige, gedragswetenschappers, groepsleiding, managers, ouderbegeleiders. Wat zij gemeen hebben is hun ervaring met (en onderzoek bij) jeugdigen met een licht verstandelijke beperking. In deze Onderzoek & Praktijk geven wij het woord aan professor Maurits van der Molen, hoogleraar Ontwikkelingspsychologie aan de Universiteit van Amsterdam. Professor Van der Molen is als lid van de wetenschappelijke adviesraad nauw betrokken bij het Landelijk Kenniscentrum LVG. Ook zijn er diverse onderzoeksprojecten onder zijn inspirerende begeleiding gerealiseerd, met name op het gebied van cognitieve functies.

Onderzoek in de Praktijk, hoe gaat dat?

In zijn boek 'Methodologie, grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen' heeft de Amsterdamse psycholoog A.D. de Groot de gouden regels vastgelegd voor het verrichten van empirisch onderzoek in de gedragswetenschappen (De Groot, 1961). Deze gouden regels werden gevat in de zgn. 'empirische cyclus'. Deze empirische cyclus bestaat uit een vijftal fasen: (i) 'Observatie', het verzamelen en groeperen van feiten gericht op de vorming van hypothesen; (ii) 'Inductie', de formulering van hypothesen; (iii) 'Deductie', de afleiding van speciale consequenties uit de hypothesen in de vorm van toetsbare voorspellingen; (iv) 'Toetsing', van de hypothese(n) aan de hand van het al dan niet uitkomen van voorspellingen in nieuw empirisch materiaal, en (v) 'Evaluatie', van de uitkomsten van de toetsing met het oog op de gestelde hypothese(n) en theorie(ën) en in verband met mogelijk vervolgonderzoek (cf. De Groot, 1961, p. 29).

De empirische cyclus van A.D. de Groot heeft breed ingang gevonden. Niet alleen binnen het academisch onderzoek in de gedragswetenschappen maar ook in het handelen van gedragswetenschappers die werkzaam zijn in de praktijk. Zo heeft de empirische cyclus niet alleen model gestaan voor de diagnostische cyclus (De Bruyn, 1985; Pameijer, 1992) maar ook voor de behandelingscyclus (Ruijsenaars, 2001). Daarnaast is recent door De Bruyn e.a. een klinische cyclus voorgesteld waarin beide voorgaande cycli begrepen zijn (De Bruyn, Ruijsenaars, Pameijer, & Van Aarle, 2003). Deze auteurs zien in de empirische cyclus van A.D. de Groot '...de algemene methodologische grondstructuur van het wetenschappelijk handelen...' (p. 29). Zo beschouwd geeft de empirische cyclus ook de receptuur voor het verrichten van gedragsonderzoek in de praktijk en kunnen we bovenstaande vraag eenvoudig beantwoorden door te verwijzen naar het boek van A.D. de Groot.

Zelf ziet A.D. de Groot de empirische cyclus vooral als een methodologie voor één bepaald type onderzoek waarbij één of meerdere hypothesen worden afgeleid uit een theorie die worden getoetst aan de empirie. Maar hij onderkent ook andere onderzoeksvormen waarbij de empirische cyclus niet geheel of op gebrekkige wijze wordt doorlopen. In de eerste plaats doelt hij hier op het 'instrumenteel-nomologisch' onderzoek gericht op de ontwikkeling, standaardisatie en validatie van een instrument. Dit is geen tweederangs onderzoek want een goed instrumentarium is voorwaarde voor het hypothesetoetsend onderzoek. Daarnaast onderscheidt hij het 'descriptieve' onderzoek waarin volgens een expliciet aangegeven systematiek gegevens op een bepaald gebied worden geregistreerd.

Dergelijk onderzoek geldt als voorbereiding op theorie- en hypothesevorming. Vervolgens noemt hij nog het 'exploratieve' onderzoek als tussenvorm van het descriptieve onderzoek en het hypothesetoetsend onderzoek. Bij het exploratieve onderzoek gaat het niet alleen om de verzameling en ordening van gegevens maar met name om een vermoede samenhang tussen de gegevens. In deze zin wordt het onderzoek weliswaar geleid door hypothese(n) maar deze hypothese(n) worden niet getoetst.

De vier onderzoeksvormen komen alle voor in de praktijk van het gedragswetenschappelijk onderzoek. Het hypothesetoetsend onderzoek geniet terecht de hoogste status want op de uitkomsten daarvan is het gedragswetenschappelijk handelen gebaseerd. Diagnostiek of interventie die niet is gebaseerd op het solide fundament van de uitkomsten van hypothesetoetsend onderzoek brengt cliënten immers niet verder dan de eerste de beste waarzegger of gebedsgenezer.

De overige onderzoeksvormen mogen echter in de praktijk van het gedragswetenschappelijk onderzoek niet ontbreken. Voor deze vormen bestaat binnen academische kringen echter weinig waardering. Met dergelijk onderzoek kan men immers niet scoren in toptijdschriften of bij subsidiegevers. Eertijds kon men bij de ontwikkeling van instrumenten nog aankloppen bij NWO maar dat is lang geleden. Zelfs de uitgevers van instrumenten laten het afweten wanneer een veelgebruikte test opnieuw genormeerd moet worden. Zonder een goed en 'up-to-date' instrumentarium komt de gedragswetenschapper echter niet ver zoals A.D. de Groot reeds terecht opmerkte.

Het exploratieve onderzoek staat zelfs in een uitgesproken slechte reuk. Veelal wordt exploratief onderzoek beschouwd als gemankeerd hypothesetoetsend onderzoek. Daarnaast wordt het descriptieve onderzoek als niet erg uitdagende bijenvlijt gezien. Beide vormen van onderzoek zijn echter bitter noodzakelijk voor de vorming van hypothesen die buiten het gedragswetenschappelijk laboratorium ook enige zeggingskracht moeten hebben.

Een goed voorbeeld van descriptief onderzoek wordt gegeven in het proefschrift van Albert Ponsioen waarin hij het cognitief functioneren van LVG-kinderen onderzoekt (Ponsioen, 2001). Als voorbereiding op hypothesetoetsend onderzoek beschrijft hij, puttend uit een bestaand, maar gebrekkig, gegevensbestand en relevante literatuur, de cognitieve kenmerken van LVG-jongeren op basis waarvan hij de hypothese ontwikkelt dat LVG-jongeren tekortschieten in executief functioneren. Zij zouden niet goed in staat zijn richting te geven aan het eigen gedrag omdat zij (i) moeite hebben met het stellen van doelen, (ii) zij niet weten op welke wijze deze doelen bereikt kunnen worden, en (iii) zij het gedrag dat zou kunnen leiden naar een gesteld doel niet kunnen onderhouden. Vervolgens heeft hij deze hypothese getoetst in gecombineerd veldlaboratoriumonderzoek. Dit goede voorbeeld verdient navolging. Het aanleggen van een systematisch geordend gegevensbestand is daarbij een eerste vereiste. Dit is echter geen sinecure. Om maar iets te noemen:

- De selectie en ordening van gegevens vereist een goed zicht op de ontwikkelingen in het relevante vakgebied - niet alleen vanuit een academisch oogpunt maar ook gezien vanuit de prioriteiten van het betreffende werkveld. Het aanleggen van een systematisch geordend gegevensbestand vraagt de inzet van hoog gekwalificeerd personeel en is daarmee een kostbare aangelegenheid.
- De selectie en ordening van gegevens vragen tegelijkertijd durf en een lange adem. De aanleg van een gegevensbestand is vergelijkbaar met het ontwerp van een longitudinaal onderzoek. Vooraf moet een keuze gemaakt worden welke gegevens verzameld zullen

- worden met behulp van welke instrumenten. Vervolgens zit men voor de duur van het onderzoek vast aan de gemaakte keuzes.
- De systematische verzameling van gegevens zal door de werkvloer gedragen moeten worden. Dit vereist niet alleen de bereidwillige inzet van de werkvloer maar ook de financiering van de tijd die hiermee gemoeid is. Een voordeel van een breed gedragen verzameling van gegevens is echter wel dat de werkvloer direct betrokken wordt bij deze vorm van onderzoek en, in het verlengde daarvan, bij de ontwikkeling van instrumentarium en hypothesetoetsend onderzoek.
 - Het gegevensbestand zal op een zorgvuldige wijze moeten worden beheerd waarbij een goede balans gevonden moet worden tussen (i) het gemak waarmee de gegevens kunnen worden ingevoerd en opgeslagen, (ii) de toegankelijkheid van het bestand voor relevant onderzoek en hulpverlening, en (iii) de bescherming van persoonsgegevens. Het beheer van het bestand zal professioneel en daarmee een kostbare zaak zijn.

Een systematisch geordend gegevensbestand vormt echter een rijke voedingsbodem voor hoog gekwalificeerd onderzoek in de praktijk. Zonder een dergelijk gegevensbestand valt de solide bodem van op wetenschappelijke leest geschoeide hulpverlening weg. Het alternatief is Jomanda.

M.W. van der Molen

Referenties

- De Bruyn, E.E.J. (1984). Psychodiagnostiek: een systematische inleiding vanuit het klinisch gezichtspunt. Rotterdam: Lemniscaat.
- De Bruyn, E.E.J., Ruijsenaars, A.J.J.M., Pameijer, N.K., & van Aarle, E.J.M. (2003). De diagnostische cyclus. Een praktijkleer. Leusden: Acco
- De Groot, A.D. (1961). Methodologie. Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen (6^e druk, 1971). 's-Gravenhage: Mouton & Co.
- Pameijer, N.K. (1992). Het hypothesetoetsende model en de diagnostiek van leer- en opvoedingsproblemen in de praktijk. Amsterdam: Gemeentelijk Pedologisch Instituut.
- Ponsioen, A.J.G.B. (2001). Cognitieve vaardigheden van licht verstandelijk gehandicapte kinderen en jongeren. Academisch Proefschrift, Universiteit van Amsterdam.
- Ruijsenaars, A.J.M.M. (2001). Leerproblemen en leerstoornissen. Remedial teaching en behandeling. Hupschema's voor opleiding en praktijk. Rotterdam: Lemniscaat.
-